

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi / Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 7, Sayı 19, Kasım 2020 / Volume 7, Issue 19, November 2020

III. SELİM DÖNEMİ OSMANLI DENİZCİLİĞİNİN XVIII. YÜZYIL DİVAN ŞİİRİNE YANSIMALARI

*Reflection of Ottoman Navigation in Selim III Period to Century XVIII
Ottoman Poetry*

Makale Türü/Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received Date : 08.06.2020
Kabul Tarihi/Accepted Date : 11.11.2020
Sayfa/Pages : 543-565
DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2020.170>

Vesile ALBAYRAK SAK

(Dr. Öğr. Üyesi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD,
Konya / Türkiye, e-mail: albayrak_vesile@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5343-1099>

Atıf/Citation

Albayrak Sak, Vesile, "III. Selim Dönemi Osmanlı Denizciliğinin XVIII. Yüzyıl Divan Şiirine Yansımaları", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 7/19, 2020, s. 543-565.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 7, Sayı 19, Kasım 2020.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 7, Issue 19, November 2020.

ISSN: 2148-5704

III. SELİM DÖNEMİ OSMANLI DENİZCİLİĞİNİN XVIII. YÜZYIL DİVAN ŞİİRİNE YANSIMALARI

Reflection of Ottoman Navigation in Selim III Period to Century XVIII Ottoman Poetry

Vesile ALBAYRAK SAK

Öz: Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki hâkimiyeti 1645'lere kadar devam etmiş, bu tarihte Osmanlı Girit'e sefere çıkmıştır. Ancak eski büyük zaferler gerilerde kalmıştır. Osmanlı'yı 24 yıl uğraştıran Girit Zaferi zor elde edilmiş, bundan sonraki süreç ise kazanılanların savunulması şeklinde olmuştur. 1761-1808 yıllarını içine alan III. Selim dönemi ise denizciliğin kaydettiği aşamalarla ve deniz gücünün ihtişamını gösteren merasimlerle doludur. Donanmanın ve denizcilik eğitiminin üstünde titizlikle duran III. Selim Avrupa'dan gemi mühendisleri getirtilip gemiler yaptırmış ve mühendishaneler açmıştır. Bahriyeye intizam getirebilmek için kanunname hazırlayan, donanmanın sefer hazırlıklarını yakından takip eden, gemilerin yapımı hakkında bilgi alabilmek için sık sık tersaneyi ziyaret eden hatta birtakım fişek ve topların kullanımı ile ilgili olarak donanmadaki gemilerin neresinde olması gerektiğini belirtecek kadar konuya vâkıf olan III. Selim, düzenli ve yetişmiş kadro konusunda karada başaramadığı ıslahatları donanmada başarmıştır. Makalemiz resimden mimariye, askerî alandaki icraatlardan müziğe kadar pek çok alanda reformcu kişiliğe sahip III. Selim'in döneminde günümüze nazaran sosyal ve kültürel hayatın büyük kısmında yer alan denizciliğin XVIII. yüzyıl divan şairlerinin divanlarına ne şekilde yansıdığını ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Denizcilik, Divan şiiri, III. Selim

Abstract: The sovereignty of the Ottoman Empire at the seas continued until 1645 and the Ottoman Empire set sail for Crete on this date. However, the old great victories are behind. The Crete Victory, which put the Ottomans to the trouble for 24 years, was hardly gained, and following process was in the form of defending those won. The Selim III period including the years 1761-1808 is full of stages of maritime and ceremonies showing the magnificence of maritime power. Selim III brought ship engineers from Europe, built ships and opened engineering schools. Selim III who prepared laws in name of applying discipline in the Navy; followed the navy's preparations closely; often visited the shipyard to get information about the construction of the ships; was knowing information in navigation even he can state where cartridges and guns should be at the ships. Selim III performed improvements on the regular and trained staff in navigation but he couldn't succeed them in land. We tried to consider how navigation in period of Selim III who had reformist personality in many fields from painting to architecture, from military activities to music reflected to Ottoman Poetry in examples of century XVIII Divan poets. In those days, in period of Selim III navigation had great place in social and cultural life comparing to today.

Keywords: Navigation, Ottoman Poetry, Selim III

Giriş

Denizcilikte ileri seviyede olan Karesi Beyliği'nin Osmanlı topraklarına katılmasıyla gelişip zenginleşen Osmanlı denizciliği Gelibolu'nun fethi ve oradaki tersane faaliyetleri ile ivme kazanmış, İstanbul'un fethine kadar 350-400 gemilik bir donanma teşekkül ettirilmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in (1451-1481) fetih esnasında gemileri karadan yürütüp Haliç'e indirmesi Osmanlı denizcilik tarihinde üzerinde çokça söz edilen bir konu olmuş; bu tarihten sonra Osmanlı "ber" kadar "bahr"e de yönelmişti. Karadeniz sahillerine açılan Osmanlı donanması Rum İmparatorluğu'na düzenlediği seferin akabinde Amasra, Sinop ve Trabzon'u topraklarına katmıştı. 1470'te Eğriboz'un fethinin ardından 1479'da Adriyatik kıyılarına ulaşılmıştı. Arnavutluk'un fethiyle Ege ve Akdeniz'e ulaşan Osmanlı, kendisini uzun yıllar

uğraştıracak Akdeniz hâkim gücü Venediklilerle karşı karşıya gelmişti.¹ Fatih'in Türk deniz gücünü artırma çabaları kâfi gelmemiş, Venedik Cumhuriyeti ile açık denizde baş edilemeyeceğini ve Doğu Akdeniz hâkimiyetini sağlayamayacağını anlayan oğlu II. Bayezid (1481-1512) saltanatının ilk on yılında Venediklilerle dost kalmaya özen göstermişti. Karadeniz'in batı sahillerinin (Kili, Akkerman) alınması, Kırım muvasalası ve Karpat Dağları'nın Osmanlı nüfuzuna geçmesi ile harp gemilerinin inşasına başlanması deniz filosunun oluşmasını sağlamıştı. Hatta II. Bayezid, zamanındaki deniz politikası ile XVI. yüzyıldaki Türk deniz gücünün temellerini atmıştı.²

1515 senesinde Yavuz Sultan Selim (1512-1520) muhtelif gözleri (inşaat tezgâhı) olan Haliç Tersanesi'ni Pirî Mehmed Paşa sayesinde 1516'da tamamlamış, 1517'de Suriye ve Mısır'ın fethiyle sonuçlanan başarıların ardından tersane yeni ilavelerle genişletilmiş, bu gözlerde çeçtiri sınıfından 150 gemi inşa edilmiş, Suriye ve Mısır'dan Arap kürekçiler getirilmiş, Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'e ulaşması neticesinde "Süveyş Kaptanlığı" kurulmuştu.³ Yavuz Sultan Selim'in erken vefatının ardından oğlu Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devrinde Osmanlı bahriyesi Barbaros Hayreddin Paşa, Turgud Reis, Kılıç Ali Reis ve Piyale Paşa gibi tecrübeli denizcilerin sayesinde Akdeniz de Türk gölü hâline gelmişti. Kanuni'nin vefatı sırasında Osmanlı İmparatorluğu Habeşistan'dan Estergon'a, Fas'tan Hazar Denizi'ne kadar yayılmıştır.⁴ Oğlu II. Selim (1566-1574) zamanında 1570'teki Kıbrıs'ın fethinden sonra 1571'deki İnebahtı Deniz Muharebesi'nde Osmanlı donanması büyük hasar görmüş, bu hezimet tarihçiler tarafından yükselme dönemindeki Osmanlı Devleti'nin en büyük deniz mağlubiyeti addedilmiştir. Tecrübesiz kaptan paşaların başarıdan ziyade işi zararsızca idare etme görüşleri ve gemicilikte yeniliğe uymama ısrarı, kalyon yerine hâlâ kadırgaların donanmada kullanılması muvaffakiyetsizliği getirmiş,⁵ 1645'te başlayan Girit seferi yirmi dört yıl sürmüştür.

1717'den 1770'e kadar 50 seneyi aşkın bir süre zarfında harp görmeyen Türk donanmasında tersaneler yeniden düzenlenip harp gemileri yapılmış olsa da 1768'de başlayan Osmanlı-Rus harbini müteakip 1770'teki Çeşme faciası deniz ve kara kuvvetlerinin ıslahı zaruretini ortaya koymuştu.

Kâtip Çelebi'nin "Bütün yeryüzünün durumu bilinemesi bile Osmanlı İmparatorluğu ülkesinin ve komşu olan memleketlerin tasviri bilinmelidir ki sefer etmek ve asker göndermek, gerektiğinde hazırlık görülüp tedbir almak kolay olsun." düşüncesiyle ve "Balıkçı" unvanıyla ün almış olan Venedik taifesi gibi bir aşağılık kavim, Osmanlı İmparatorluğu ülkesinin boğazına (Çanakkale Boğazı) gelip doğuya ve batıya hükmeyleyen şanı ulu devlete karşı kodu.", serzenişleriyle geçmişteki şanlı deniz zaferlerinin güç vermesi amacıyla kaleme aldığı *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr*⁶ adlı eserinden bir yüzyılı aşkın bir süre sonra atılan doğru adımlar ve her alandaki yenilikler sayesinde Osmanlı Devleti'nde denizcilik gelişmiştir.

28 Mart 1789'da amcası Sultan I. Abdülhamid'in (1774-1789) vefatı üzerine tahta oturan III. Selim (1787-1807), bütün tarihçiler tarafından reformcu padişah olarak kabul edilmiş, tersane ve donanmanın tanzim ve ıslahını planlı bir şekilde devlet politikasına taşımıştı. Devletin ileri gelenlerine layihalar göndererek bozulan devlet nizamının düzeltilmesi ve ıslah edilmesi yolunda görüş toplamış, düşüncelerini büyük bir cesaretle uygulamaya koymuştu. Saltanat dönemine "Nizam-ı Cedîd Devri" denilen ıslahat programını,

1. Mevcut asker ocaklarının yeniden düzenlenmesi

¹ İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yay., İstanbul 2008, s. 17-18.

² İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz Deniz Politikaları-Teşkilat-Gemiler*, Küre Yay., İstanbul 2017, s. 21.

³ A. İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1985, s. 12.

⁴ A. İhsan Gencer, *age.*, s. 19.

⁵ A. İhsan Gencer, *age.*, s. 20-21.

⁶ Orhan Şaik Gökyay, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*, Kabcacı Yay., İstanbul 2007, s. 17.

2. Avrupa usulünde yeni bir ordu kurulması

3. Tophane, Tersane ve Mühendishane gibi teknik müesseselerin ıslahı olarak⁷ bu maddelerle ele almış, yenilenmenin şümüllü olmasına ihtimam göstermiştir.

Divan edebiyatının “İlhamî” mahlasıyla şiirler yazan bu 28. Osmanlı padişahı edebiyatın yanında müzikle de yakından ilgilenmiş, ince ruhu, yumuşak tabiatı ile döneminin şair ve musikişinaslarının gönüllerinde taht kurmuştur. III. Selim ve ıslahatları, döneminin hemen bütün şairleri tarafından desteklenmiş özellikle denizcilik, donanma ve mühendishane ile ilgili olanları için şairler tarih düşürmüşlerdir. Serbest kültür değişimleriyle mecburi kültür değişimleri arasında bir intikal safhasına örnek gösterilen⁸ XVIII. yüzyıl, birçok alandaki ıslah ve değişimle dönemin şairlerinin divanlarında yer almıştır.

Aldığı eğitim, gösterdiği hassasiyetin yanında kuşatıcı tedbir ve yeniliklerle III. Selim, devletin geleceğine dair umutları yeşerten bir padişah olmuştur. Dönemin şairleri III. Selim hakkında Neyyir Abdülhalim Dede'den farklı düşünmezler.

Murâdu'llâh elbetde muvâfıkdur ki tedbiri
O şâh-ı 'âlî her ne eylese re'y-i şavâb eyler⁹

III. Selim'in denizciliğe verdiği önem, donanmaya getirdiği nizam ve Mısır'ın geri alınmasındaki muvaffakiyeti, zamanındaki şairlerin divanlarında Lâzikîzâde Feyzullah Nâfiz gibi en azından bahr ü ber padişahı olarak tavsif edilip anlatılmasına vesile olmuştur.

Pâdişâh-ı bahr ü ber nûr u sürûr-ı şark ü garb
A'nî Sulţân Muştafâ 'ayn-ı Murâd-ı Bû Selîm¹⁰

Aslında XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki hâkimiyetini kabul ettirmesi pek çok şairin gemici diliyle şiirler kaleme almasına vesile olmuş hatta aynı yüzyılda rağbet gören gemici dili ile hicviye¹¹ dahi yazılmış, bu kelimelerin mecazi anlamları, divan şairinin hayal dünyasında yine sevgiliyi anlatmaya hasredilmişti. Ne var ki kalbi bir gemici dilberine aktığı için aşkı gemici ıstılahlarıyla anlatan Âgehî ve onun kasidesine nazire yazanlar (Gubârî, Aşkî...) artık çok gerilerde kalmıştır. Donanmanın ve denizin XVIII. yüzyıldaki anlatımı ne Âgehî'ninki gibi gemici tabirleri ne de onun kasidesine nazire yazanlar gibi soyut anlamları içerir.¹² Âgehî ile başlamış görünen bu hareket sadece deniz hayatından kesitler sunmayıp bununla birlikte sevgili, âşık, aşk, tasavvuf gibi klasik Türk edebiyatının bildik konularını¹³ işleyecek kadar yayılıp genişlese de III. Selim döneminde artık XVI. yüzyılın ihtişamından da eser yoktur. Söz konusu yüzyılda gemicilik ve denizcilikle ilgili şiirler klasik Türk şiirinde farklılık ve yenilik arayışları neticesinde¹⁴ değil sosyal hayatın gerçekleri çerçevesinde ele alınır ve Kanuni dönemindeki deniz zaferlerinin özlemine yer yer hissettirse de ancak geleceğe umudun izlerini taşır.

⁷ Mustafa Kaçar, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Mühendishanelerin Kuruluşu”, *Osmanlı Ansiklopedisi* 8, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 686.

⁸ Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri*, Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1987, s. 152.

⁹ Melek Altunel, *Neyyir Abdülhalim Dede Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Yayınlanmamış YLT, Selçuk Ü. SBE, Konya 1995, s. 11.

¹⁰ Hiclâl Demir, *Lâzikîzâde Feyzullah Nâfiz ve Divanı (İnceleme-Metin)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2017, s. 53.

¹¹ Hicviye için şu çalışmaya bakılabilir: Nusret Gedik, “Gemici Dili İle Kılıç Ali Paşa Hicviyesi”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2017, s. 137-176.

¹² Andreas Tietze, “XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili; Âgehî Kasidesine Nazireler” 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan*, TTK Yay., Ankara 2010, s. 451-452.

¹³ Tuncay Tuncel, *Osmanlı Şiirinde Gemicilik Terimleri*, Yayınlanmamış YLT, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 2008, s. 132.

¹⁴ Yunus Kaplan, “Klasik Türk Şiirinde Denizcilik Terimleriyle Yazılmış Bilinmeyen Şiirler I”, *Turkish Studies International Periodical For The Language, Literature and History of Turkish or Turkic* 10/6, 2015, s. 810.

III. Selim dönemini umutla karşılayan ve ister istemez bir değişime maruz kalan bu son dönem şairlerinden Ebûbekir Celâlî, *Divan*'ında Osmanlı sultanlarından I. Abdülhamid, IV. Mustafa, II. Mahmud ve III. Selim dönemi olaylarına tarih düşürmüştür. III. Selim dönemi olayları için düşürdüğü tarih sayısı 20 olup bunlardan denizcilikle ilgili olanı iki tanedir. Biri donanmayla diğeri ise bir üç ambarlı geminin denize indirilişiyle ilgilidir. Şair, sade bir dil kullanmayı tercih ettiği 31 beyitlik donanma için düşüğü tarihte âdeta III. Selim dönemi donanmasının ve denizcilik faaliyetlerinin panoramasını çizer.

Ebûbekir Celâlî, ilk 5 beyitte Napolyon Bonapart'ın İtalya'yı zaptı, Venedik Cumhuriyeti'nin yıkılışı (1797) gibi olayların ardından Osmanlı Devleti'nin Adriyatik'te Fransa ile komşu hâline gelişini ve İngiliz-Fransız mücadelesinin bir uzantısı olarak Fransızların Mısır'a saldırısını (1798), İngiliz ve Rus ittifaklarının yardımıyla Fransa'nın 1802'de barış yapmak zorunda bırakılarak Mısır'ı terk edişini Osmanlı'da yaşanan bayram sevinci havasıyla anlatmaktadır.

Tārîh-i Donanma

Şehinşâh etdi feth-i Mısr için deryâ donanması
Ki cüd-ı Nîl eder zînet-fezâ ol şehri her-demde

'Adû topıyla teslim eyleyüp oldı bi-hamdillâh
Donanma pîş-gâh-ı bâb-ı top-ı şâh-ı mülhemde

Zamânîñ zabt edüp vaqti ile nakli müferrehdır
Bunîñ gibi meserretler sezâdır hıfz-ı 'âlemde

Ferâmûş etdirüp işğâl-i rûza ba'dezân derler
Bu da 'ıyd olduğından şehir-i şevvâl-i mükerrerde

Receble rûz-ı kıasım ittifağ-ı ibtidâ etdi
'Aded biñ iki yüz on altı olmuşdı muhârremde¹⁵ (b. 1-5)

Gemi inşa gözleri, mahzenleri, kârhaneleri, odaları, zindan ve idari binaları ile Akdeniz ülkelerindeki tersanelerin en büyükleri arasında yer alan ve faal bir tersane olan Tersâne-i Âmire XVI. ve XVII. asırlarda rakibi sayılan Venedik tersanesi ile benzerlik arz etse de¹⁶ zamanla bahriye işlerine önem verilmeyişi, teşkilatının zayıflamasına neden olmuştur. Modern Osmanlı denizciliğinin banisi olarak şöhret kazanan III. Selim, bozulan tersane düzenini nizamname ile kayıt altına almış, Mühendishane-i Bahrî-i Hümayunu genişletmiş, donanma ve tersanelerde yenileme çalışmaları yapmıştır.

O şeb şebhâneli etdi ikinci def'a tersâne
Egerçi sâniyen top-hâne eylermiş muqaddemde¹⁷ (b. 6)

III. Selim, ordu ve donanmanın esasının okula dayandığını düşünerek 1793'te Hasköy'de yeni Humbaracı ve Lağımçı Ocakları kışlası derununda tek katlı, birkaç odalı tasarlanan mühendishane binasının temelini atmış, ardından 1795'te Mühendishane-i Berrî-i Hümayunu (Topçu Ocağı) ek binalarıyla tamamlamıştır.¹⁸ III. Selim yine 3 Şaban 1216 / 9 Aralık 1801 tarihinde fermân-ı âli ile Humbaracı ve Lağımçı Ocakları neferatının devam ettiği Mühendishanenin nizamına yeni şartlar ilave ederek ve aralarındaki bağı da azaltarak daha müstakil bir hâle getirmiştir. Ebûbekir Celâlî, üçüncü sırada III. Selim'in bu çabalarını takdir ettiğini ifade etmektedir.

¹⁵ Erdem Sarıkaya, *Ebûbekir Celâlî Divanı: Karşılaştırmalı Metin-İnceleme*, Yayınlanmamış YLT, İstanbul Kültür Ü. SBE, İstanbul 2008, s. 240-241.

¹⁶ İdris Bostan, *17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Küre Yay., İstanbul 2018, s. 347.

¹⁷ Erdem Sarıkaya, *age.*, s. 241.

¹⁸ Mustafa Kaçar, *age.*, s. 689.

Üçüncü ehl-i lağım vü humbara kıldı donanmayı
Olup anlar da dâhil böyle küt-â-küt a‘zamda¹⁹ (b. 7)

Ebûbekir Celâlî'nin, dördüncü sırada saydığı bir diğer yenilik ise ıslah edilip genişletilen okullara işinin ehli hocalar getirilmesidir. Söz konusu dönemde gerek Tersane gerekse Donanmanın ıslah ve inkişafı için yabancı uzmanlardan faydalanma cihetine gidilmişse de onlara bu kurum ve müesseselerin idaresi kayıtsız şartsız teslim edilmemiş, yabancı hocaların yalnız öğretici sıfatından istifade edilerek ilim ve fenlerinden faydalanılma cihetine gidilmiş ve böylece birtakım kabiliyetli gençlerin yetişmesine zemin hazırlanmıştır.²⁰ Zira hem III. Selim hem de Kaptan-ı derya Küçük Hüseyin Paşa, devletin deniz gücünde eski kuvvet ve kudretine erişebilmesi için güçlü bir deniz kadrosunun tesisi gerektiğini anlamışlardı. Gemi inşasından deniz askerlerinin sevk ve idaresine, gereken eğitilmiş kadronun devlete, donanmaya kazandırılmasına kadar gereken çalışmalar çok iyi planlanmıştı.

Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun'da görev yapan yabancı gemi inşa memuru Le Brun, La Roi ve on kişilik ekibi, maaşla istihdam edilen²¹ Fransızlar olup sayıları 1796'da 12 iken 1798'de 23'e yükselir.²² Başlangıçta uzmanları Fransa'dan getirtme tercihi Napolyon'un 1798-1801 yıllarında Mısır'ı işgali neticesinde Osmanlı-Fransız dostluğunda kırılma noktası oluşturduğundan zamanla Fransız hocaların yerini Rus ve İngiliz uzmanlar alır. Ebûbekir Celâlî'den Bahriye'de sadakatle çalışan bu yabancı uzmanlara III. Selim'in lütuf ve ihsanlarda bulunduğunu da öğrenmekteyiz

Çehârüm eyledi top-hâneliyle İngiliz kavmi
Şadâkat olmağın ol millet-i 'İsâ-yı Meryem'de

Edüp şan'atların icrâ 'inâyet gördüler ya'nî
Olup ihsâna müstağrak zamân-ı şâh-ı ekremde²³ (b. 8-9)

1770'te Osmanlı donanmasının imhasıyla sonuçlanan Çeşme Vakası'nın ardından 1787-1792'deki Osmanlı-Rus, Osmanlı-Avusturya savaşlarındaki başarısızlık ve bu savaşlar sırasında ordu ve donanmanın vaziyeti Osmanlı denizciliğinin içinde bulunduğu kötü durumu göstermesi bakımından önemlidir. Donanma da şümüllü reform paketi içinde III. Selim döneminde ele alınmış, Küçük Hüseyin Paşa kaptan paşalık görevine getirilmiş, Paşa'nın görevde kaldığı on iki yıllık sürede pek çok ıslahat yapılmıştır. Türk bahriyesini en iyi İngiliz ve Fransız örneklerine göre şekillendiren, yabancı uzmanların da görüşlerini alarak Avrupa standartlarında yenileten III. Selim sayesinde donanma, Kaptan-ı derya Küçük Hüseyin Paşa'nın da yardımıyla Ege Denizi'ndeki korsanları bertaraf etmiş, Fransızların Mısır'dan çıkarılmasında da önemli rol oynamıştır. Bahriye için nizamname yayımlanmış, bu nizamnameyle tersane nizam altına alınmış, gemiler büyüklük ve küçüklüklerine göre tertip edilmiş, bahriye ümera ve kaptanlarının rütbe ve yetkileri belirlenmiş, maaşları yükseltilmiş, harp gemilerinde mutfak teşkilatı kurulmuş, buralara özel aşçılar tahsis edilerek bahriye askerlerinin daha iyi beslenmeleri sağlanmış, yerli-yabancı ehil uzmanlarca eğitimlerine de hassaten özen gösterilmişti. III. Selim dönemindeki donanmayı "a'lâ donanma" şeklinde öven Ebûbekir Celâlî'nin ifadelerine bakılırsa halkın ve devlet ricalinin geniş katılımı ile gerçekleşen ve bazen on gün, on gece sürebilen donanmanın denize açılma merasimleri ve bu merasimlerdeki şenliklerin özellikle fişek şenliğinin geceleri gündüz edişi bir bayram coşkusu yaşatmıştır.

¹⁹ Erdem Sarıkaya, *age.*, s. 241.

²⁰ A. İhsan Gencer, *age.*, s. 46.

²¹ Gülnaz Gezer Baylı, *Türkiye'de İstihdam Edilen Fransız Uzmanlar ve Türk Modernleşmesine Katkıları*, Yayımlanmamış YLT, Hacettepe Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2013, s. 208-209.

²² İdris Bostan, "Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü (1785-1819)", *Tarih Dergisi*, S. 35, 1994, s. 180.

²³ Erdem Sarıkaya, *age.*, s. 241.

Zihî â'lâ donanma kim çıkup medd-i şihâb-âsâ
Fişekler de temâsâ eyledi bu devr-i hürremde

O serv-i âteşiler yandı 'aşk-ı kadd-i dilberle
Degil mi rāstmānend-i dil-i ūftāde dersem de

O mehtāb-ı münevverler şebîn rûz etdi dünyānîñ
O şebler h'âhiş-i mehtāba hācet kor mı ādemde

Nehengiñ sūz-ı 'aşk-ı kesr ederdî bahri nev ammā
İzābeyle peleng eczā-yı cismîn olmasa zammda²⁴ (b. 10-13)

Devletin en büyük sanayi alanlarından biri olan deniz donanmasında gemilerin denize indirilme merasimi şaşalı bir gösteriyle gerçekleştirilirken halka ve yabancılara bu sayede iktidarın güç gösterisi de sergilenmiş olurdu. Ebûbekir Celâlî, denize indirilen gemiyi “gem vurulamamış ve sanki demirden yapılmamış, yem için dolaşmaya çıkan kır aygır” benzetmesi ve “yem” kelimesinin tevriyeli kullanımı ile vermiştir.

Degil timurî kır aygırdır ister yem çıkup seyre
Ki fekk-i esfelin bend etmemişler hālka-i kemde²⁵ (b. 14)

Ebûbekir Celâlî'nin daha önce kullanılmadığını belirttiği “dahme-i Efrāsiyāb” ise donanma geceleri atılan topçular ocağının hazırladığı kestane fişeği denilen, patlatıldığında etrafı çiçek bahçesine çeviren bir tür fişektir. Bunlar gemi üzerine konulan ve gemilerden atılan fişekler olup geceleri gökyüzünü süslerlerdi.²⁶ Kandiller ışık kubbesine dönüşüp fişekler gümledikçe gemiler denize gömülmekte, şair Celâlî de bu manzara maksadıyla şiirini yazmaktadır.

Zer-i surh-ı fişekler dahme-i Efrāsiyāb oldı
Bu mâliyyetli şādî olmadı şāhān ādemde

O bahrîler gömüldükce gümlüderdi dil-i deryā
Nice bahr-i hezec gürleri o şavl üzre kaşîdemde²⁷

Ķanādîlîñ kemāl-i şafveti t̄āb'a şafā-bahşā
O zevkî bulmamışdır nūş edenler sāğar-ı Cem'de²⁸ (b. 15-17)

Şair mitolojideki vakvak ağacına benzettiği gemilerin sudaki kocaman aksini de anlatmaktadır.

Büyük gösterdi nahl-i vaqvaqı āyîne-i deryā
Meger fevrî-nümā şüret vere bahr-i mu'azzamda

Münāsibdir 'amüdi vaqvaqa üstinde laqlaqlar
Zarāfet kılmış üstādi eger mebnî ise 'amde

Belî mānende-i etfāl-i mektebdır o şüretler
Yazar vāv üzre lāmı şafha-i t̄ıfl-ı mu'allemdede²⁹ (b. 18-20)

Kasımpaşa ile Okmeydanı arasında bulunan Piyalepaşa semti adını Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinin kaptan-ı deryası Piyale Paşa'dan almıştır. Piyale Paşa, 14 yıl boyunca kaptan-ı deryalık yapmış ve önemli zaferler kazanarak Akdeniz'de Türk hâkimiyetini sağlamıştır. Ebûbekir Celâlî, III. Selim döneminde Mühendishane-i Bahrî-i

²⁴ Erdem Sarıkaya, *age.*, s. 241.

²⁵ Erdem Sarıkaya, *age.*, s. 241.

²⁶ Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler*, AKM Yay., Ankara 1999, s. 299.

²⁷ Erdem Sarıkaya, *age.*, s. 241.

²⁸ Erdem Sarıkaya, *age.*, s. 242.

²⁹ Erdem Sarıkaya, *age.*, s. 242.

Hümayunun ve Tersane / Tersane Mühendishanesinin burada bulunması sebebiyle semtin tarihteki yankılarından yararlanmakta, bahriyenin ve donanmanın XVIII. yüzyıldaki durumunun Kanuni dönemindeki başarıları aratmadığını ima etmektedir.

Tecessüm etdirüp semt-i piyâle ehli göstermiş
Edâ-yı neş'eyi timsâl-i maḥbûb-ı mücessemde
Lebin kıлмаkla surḥ ol nev-nigârı eylemiş gül-fem
Olup ḥayrânı bülbül der ki fem gülde ya gül femde³⁰ (b. 21-22)

Ebûbekir Celâlî, III. Selim dönemi yeniliklerinden liyakati ölçü alan geleneksel medrese eğitimindeki müderrislik payesinin yeniden düzenlenmesinden, onarılan veya yeniden inşa edilen kasırlardan, Ekim 1801'de padişahın ve halkın gözleri önünde aslen İngiliz olup ihtida eden Mühendis Selim Ağa'nın uçurduğu balondan ve bu olayın Mütercim Âsım'ın Tarihi'nde anlatılması gerektiğinden söz açar.

1801'de vak'anüvisliğe getirilen ve *Tarih*'inin ilk cildini 1218 senesi sonlarından (1804 başları) itibaren yazmaya başlayan Mütercim Âsım Efendi'nin eserinin sonradan fark edilen ikinci cildi de II. Mahmud'un tahta çıkışından itibaren başlayıp 1224'e (1809) kadar olduğundan söz konusu eserde 1801'deki bu olay mevcut değildir. Ancak III. Selim'in sırkatibi Ahmed Efendi tarafından tutulan *Rûznâme*'de Mühendis Selim Ağa'nın bu uçuşu "Mısır feth ve istihlâsı meserreticün icrâ olunacak fişeng donanması münâsebetiyle Tersâne'de fişeng i'mâline me'mûr hendese-hâne halifelerinden mühendis İngilterelü Selim Avrupa'da hevâya çıktıkları san'atı ihzâr eylemekle âlâtın tedârik ve âteş duhânıyla yelken bezinden masnu' bir kebîr küreyi hevâya tayerân itirdiği temâşâ buyurulup ba'de'l-asr süvâr semend-i devlet ve gidildiği gibi avdet buyuruldu." şeklinde anlatılır.³¹

Hüner merkâtı dolâb eylemiş ta'lik-i pâyeyle
Ki devrüh harfî nâ-peydâ iken bürhân-ı süllemde[?]
Arar dūşında tiryākî-i ḥam-ḳaddiñ ḥumı fare
Şorar tiryākîyi cādū ḥum üzre ejder-i ḥamda[?]
O ḳaşr-ı ḥüb öñinde şirdür zer sîmyâ ejder
Tururlar ḥıfz için güyâ der-i genc-i muḥaşamda
Demez taşvîr-i ḥayvânâtına fihi nazar kimse
Gören ḥiss-i mahâret ḳıldı her şekl-i müselleme
Uçurmuşdu firenk anı ki âdem ber-hevâ eyler
Bu bâlâ ḳıçdı andan medḥin etsünler Mütercim'de³² (b. 23-27)

Celâlî'nin işlediği olaylardan biri de donanmaya ait merasimlerden biri olan "Kale Kilidi" merasimidir. Donanmanın dönüşüne denk getirilerek sadrazam idaresinde düzenlenen ve Bâb-ı Âsafî'de gerçekleştirilen bu zafer merasimlerinden biri de 1213 / 1799 yılında Kaptan-ı Derya Abdülkadir Mehmed Kadri Paşa komutasındaki Osmanlı donanması tarafından Korfu Kalesi'nin zaptı için yapılır.³³ Celâlî, Riyale kaptanı Fettah Bey ve donanma başbuğuyla İstanbul'a gönderilen anahtarın sadrazam huzurunda düzenlenen törenle tesliminde sokakların da kahramanlığı görülenlerin başına nişan olarak takılan gümüş ve altından sorguçlarla süslendiğini anlatır.

³⁰ Erdem Sarıkaya, *age.*, s. 242.

³¹ Sema Arıkan, *III. Selim'in Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme*, Yayınlanmamış YLT, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 1988, s. 501-502.

³² Erdem Sarıkaya, *age.*, s. 242.

³³ Nalan Karaöz, *III. Selim Döneminde Donanmada Yapılan Merasimler*, Yayınlanmamış YLT, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 2015, s. 92.

Mühendis kal'alar cenginde döndü hurde keştiler
Donanma-yı hümayūna yevm-i Kōrfo-yı muhkemde

Edüp meydān-ı sūr-āhenk çengi rüy-ı deryāyı
Çelengilerle zeyn oldı ser-i esvāk-ı 'ālemde

Gülüp rüyü şehinşāhıñ şafā hāşma muhal olsun
Ki tā baħr olmanıñ imkānı var olduqça şebnemde³⁴

Celālī zīnet-i līmān-ı dīvān eyle tārīhin
Donanma Şeh Selīm'ıñ oldı neyl-i Mışr için yemde³⁵ 1216 / 1801 (b. 28-31)

Celālī, Osmanlı sularındaki Fransız ticaretine taş koyma maksadıyla Osmanlılarla ittifak eden İngiltere'nin sayesinde³⁶ 1801 yılında Fransa ile imzalanan barış antlaşması neticesinde Fransa'ya üç ay içinde Mısır'ı terk etmeyi kabul ettiren donanma için tarih düşürmüştür.

Ebûbekir Celālī'nin tarih düşürdüğü olaylardan biri de donanmadaki birinci sınıf savaş gemilerinden olan "Üç Ambarlı" gemilerin denize indirilmesidir. Arslan-ı Bahrī, Āteş-feşān, Bādī-i Nusret, Cenk-āver, Secā-ı Bahrī, Fethiye, Kūşāde-baht, Seddūlbahir, Selimiye, Tāvus-ı Bahrī isimindeki kalyonlar III. Selim döneminde Tersāne-i Āmire'de inşa edilip denize indirilen üç ambarlı gemilerden bazılarıdır.³⁷

Üç Anbarlı

Üçüncü Şeh Selīm ibni üçüncü Muştafa Hān'ın
Üçüncü Hān Aħmed ceddidir kim hāşmı sindi

Üç anbarlı tamām olduq da eyyām-ı laṭīfnde
Kızagın üstüne üstādlar şan'atla bindirdi

Gelüp üçler Celālī söyledi tārīh-i menkūtun
Üçüncü bu üç anbarlı Selīm-i Şālīs indirdi³⁸ 1216 / 1801

Kadı olmasına rağmen caize almaktan geri kalmayan Sürūrī de konuşur gibi rahatça söylediği şiirlerinde yeni gemilerin denize indirilmesine tarih düşürmüştür. III. Selim tahta geçtiği zaman 18'i kalyon, 4'ü Fas emirinin hediyesi olan 24 firkateyn, 6 kırlangıç, 10 çeptiri şehtiye, 8 şalupe, birkaç brik ve 20 kadar da Bülbülüce, Suluca, Çamlıca ve Kerpe, Rum tırhandalıları olmak üzere³⁹ yapıları, donatılmaları zamanın savaş tekniğine uygun olmayan, sağlam ve çürüklerin karışık olduğu takriben 90 gemiden mürekkep donanmayı devralmıştır. Bu gemilerin büyüklük ve küçüklüklerine göre ayrılmasını emreden ve gemileri kalyon, firkateyn, şehtiye diye cinslerine göre üç grup üzerine tertip ettiren III. Selim'in döneminde pek çok gemi denize indirilmiştir.

Toplar atıldı üç anbarlı idüp bahre nüzül
Korķusundan düşmen-i dīnūñ ödi patlar gibi

Ey Sürūrī hāşılı bercestedür tārīhi de
Eyledi ikbāl üç anbarlı yeme atlar gibi 1211 H / 1796 M

Şeh-i deryā himem Sultān Selīm ilkā idüp bahre
İki keşti-i nevle yeknesak indi üç anbarlı

³⁴ Erdem Sarıkaya, *age.*, s. 242.

³⁵ Erdem Sarıkaya, *age.*, s. 243.

³⁶ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi I*, TTK Yay., Ankara 1999, s. 36.

³⁷ Tuncay Zorlu, *Osmanlı ve Modernleşme*, Timaş Yay., İstanbul 2014, s. 235-293.

³⁸ Erdem Sarıkaya, *age.*, s. 244.

³⁹ A. İhsan Gencer, *age.*, s. 25.

Sürürî câ'izeyle kalkunırsın söyle târîhin
Üç aylarda müyesser kıldı Hâk indi üç anbarlı 1211 H / 1796 M

Donanmada 1682 tarihinden itibaren kürek devrinin (kürekli gemiler) sonu gelmiş, yelken devri (yelkenli gemiler) başlamıştır. Yelkenli gemilerden üç ambarlı bir çeşit kalyon olup üç ambarlı ve kapak adı verilen iki çeşidi vardı. Bunlar buharlı gemilerin icadından evvel kullanılan birinci sınıf yelkenli harp gemilerindedir. Her ambarında bir sıra top dizili olan bu gemiler Osmanlılar tarafından 1093 (1682) senesinden itibaren kullanılmaya başlanmıştır.⁴⁰ Kalyona göre daha küçük çaptaki fırkateyn ise güvertesinin üzerinde bir sıra 35-50 adet top bulunan daha küçük harp gemileridir. Bunlardan daha küçük olanlarına da şehtiye denirdi. 1791-95 yılları ile 1796-1800 yılları arasında Osmanlı'da kalyon ve fırkateyn inşası artmış, toplamda 60'ı bulmuşsa da İngiltere, Fransa ve İspanya'nın gemi varlıklarına oranla hâlâ yeterli sayıya ulaşamamıştır.⁴¹ Üstelik III. Selim dönemindeki çalışmaların meyvelerini vermesi ise 1807'lerde ancak görülmüştür.

Bir üç anbarlı ile bir fırkateyn bir şehtiye
Yapdırup deryâya tarh itdi keremle Şeh Selîm

Tersanede gerçekleştirilen merasimlerden biri de denize gemi indirme merasimidir. Uzun uğraşlar sonunda hazırlanan kalyon, fırkateyn, şehtiye gibi gemiler inşası tamamlandıktan ve süslendikten sonra müneccimbaşının gösterdiği uğurlu vakit de gözetilerek denize indirilirdi. “Huzûr-ı Pâdişâh-ı felek-rif'atde şeyhülislâm ve kâ'im-i makâm ve kapudan paşa semmûr kürkler ve tersâne emîni ve sâ'irleri pîş-gâh-ı kâ'im-makâmîde iktisây-ı hil'atle iktisâb-ı rif'at eylediler.”⁴² şeklindeki Mütercim Âsım'ın “Nüzûl-i kalyon” başlığı altında verdiği bu bilgilere ilave olarak padişahın ve kaptan-ı deryanın katılımı eşliğinde düzenlenen bu merasimde temaşaya gelen halka ikramlarda bulunulurdu. Denize kalyon indirme merasimine katılan Sürürî yeni yaptırılıp denize indirilen üç ambarlılara tarih düşürmekte ve III. Selim'den caize beklemektedir.

Ey Sürürî ben de târîhinde itdüm ihtimâm
Üç gemi indürdi bir günde himemle Şeh Selîm 1211 H / 1796 M

Hân Selîm indürdi deryâya selâmetle bulup
Üç aded fülk-i felek seyrüñ tarîk-i eslemin

Dizgin itdüm sūy-ı târîhinde esb-i tab'ıma
At gibi birden seğirdüp üç gemi buldı yemin 1213 H / 1798 M

Şeh Selîm indürdi iki def'adır üç fülk-i nev
Güş idüp taldı yeni başdan 'aded bahr-i ğama

Rahş-ı fikre itdüm irhây-ı 'inân târîh için
Üç gemi yol buldı gemsiz at gibi koşdı yeme⁴³ 1213 H / 1798 M

1766 yılında Antep'te doğan Aynî, memleketinde yemenici çıraklığı yapmış, Maraş, Elbistan, Darend'e den sonra İstanbul'a gelerek Sultan Ahmed medresesinde tahsil görmüştür. Herhangi bir hadiseye tarih düşürme konusunda Sürürî'den sonra en çok başarı sağlayan şair olan Aynî'nin⁴⁴ *Divan*'ında 522 tarih olup şair 4. *tarih* kasidesinde hem III. Selim'i methetmiş hem de “Üç Anbarlı” adlı geminin 1211 yılında denize indirilişini anlatırken dönemin bahriyesinden de söz etmiştir.

⁴⁰ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, MEB Yay., İstanbul 1993, s. 556.

⁴¹ Tuncay Zorlu, *age.*, s. 212.

⁴² Ziya Yılmaz, *Âsım Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1218-1224 / 1804-1809)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul 2015, s. 1150.

⁴³ Atilla Batur, *Süruri Divanı*, Yayınlanmamış DT, İnönü Ü. SBE, Malatya 2002, s. 123-124.

⁴⁴ Mehmet Arslan, *Antepli Aynî Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s. 2-5.

III. Selim'in yaptırdığı "Üç Ambarlı" gemilerin ermişler tarafından yapıldığını, kaptan-ı derya Hüseyin Paşa'nın düşmanlarına olan gazabının metcezire benzediğini, yelkenleri şişirip kaçan düşmanların onun hiddetine hayran kaldıklarını, yine Paşa'nın öfke fırtınası esip savurursa düşman gemilerinin pusulasını şaşırıp sığınacak liman bulamayacaklarını zira Hüseyin Paşa'nın denizde düşman kanıyla kılıcına su verip karada onları yerle bir ettiğini, üç aylarda vuku bulan kalyonların denize indirilmesi hadisesinin üçlerin (ermişlerin) himmetinin bir göstergesi olduğunu anlatır. Hatta dümeni Samanyolu, çapası kutup yıldızı, çivileri yıldızlar olan bu dünya gemisinin gökkuşağından sancağı, atlastan yelkenleri, güneşin parlak ışıklarından da halatı vardır. Öyle ki içindeki topların düşmanın gözüne okyanus timsahları ve Kaf Dağı'nın ejderhaları gibi görüldüğünü, güllerin kâfir başlarından büyük olduğunu, bu gemilerin düşman gemilerine top yağdırsa gök gürültüsünü andıran seslerin düşmana tufan korkusu saldığını anlatır. Aynî'nin düşürdüğü tarihte gemici dilini kullanması dikkat çekmektedir. Ancak bu kullanım XVI. yüzyıl şairlerinde olduğu gibi soyut anlamlar içermemektedir.

Kaşîde Der-Şenâ-yı Şeh Selîm-i Yem-'Aṭâ ve Ṭârîḫ-i Nüzûl-i Fülk-i Felek-Bâdbân Be-Deryâ

Yem-kerem ḥazret-i Sulṭân Selîm-i Sâlis
Ḥusrev-i Ḥıẓr-himem Cem-ḥaşem İskender-şân

Dâver-i baḥr ü ber ü ḥâmi-i dîn ü dünyâ
Âb-ı rûy-ı düvel ü mefḥar-i Âl-i 'Oşmân

Baḥr-i lutfunda ḳapûdân olamaz İskender
Geçinir orsa-poça gerçi re'îs-i şâhân

Baḥren itse biniş ol dâveriñ olursa n'ola
Şandalı mâh-ı felek fülkesi mihr-i raḥşân

Yapdı iclâl ü kerâmetle bir üç anbarlı
Üçlere emr-i hümâyûn idüp ol ḳutb-ı zamân

'İzzet-i şadr-ı 'alâ Ḥâcî Meḥemmed Pâşâ
İftihâr-ı vüzerâ âşaf-ı Dârâ-'unvân

Dâver-i baḥr-i meḥâsin Ḥüseyin Pâşâ kim
Ceẓr ü medd-i ğazabı itdi 'adûyî ḥayrân

Olṭa urşa kec ü mec itse alarĝa vararaḳ
Pupa yelken şu içer baḥr-i 'ademden ḳorşan

Şarşar-ı ḥışmı eger esse şavursa nâ-geh
Puşlasın şaşırup a'dâ bulamaz bir lîmân

Viridi deryâda dem-i düşmen ile tîĝına şu
Berde kâfirleri hep eyledi ḥâke yeksân

Mevc-ḥîz olmadan evvelce yem-i ḳahrı anıñ
Oldı a'dâları başdan ḳara itdi efĝân

Nâhuda nuşret ü yelkencisi bâd-ı ikbâl
Reh-beri Ḥıẓr-ı Hüdâ hem-rehi feyz-i Yezdân

Ḥazret-i Râşid Efendi ki re'îs-i esbak
Şimdi tersâne emînidir o ḳulzüm-i iḥsân

İtdi tersâneyi ma'mûr o 'âlî-himmet
Oldı müstaĝraḳ-ı baḥr-i elem a'dâ el'ân

Keşti-i sînesi kâlâ-yı hünerle meşhûn
 Kaṭredir ‘ilmine nisbetle muhîṭ ü ‘ummân
 Ğarḳ ider rüşdi yem-i haclete Eflâṭûn’ı
 Bezm-i fazlında Aristo olamaz ebced-ḥân
 Kilk-i pür-ma‘rifeti sihr ü füsûn mecrâsı
 Çâh-ı Bâbil midir ol miḥbere-i müşg-efşân
 Bârekallâh üç anbarlı degil şun‘-ı Hudâ
 Yemde ‘aks-i felek-i şâlişi gösterdi ‘ayân
 İndi deryâya üç aylarda şuyın buldı tamâm
 Üçleriñ himmetine işte delîl ü burhân
 İki kalyonı idüp kendüye per bî-pervâ
 Kuş gibi süy-ı yeme eyledi birden tayrân
 Yapılıp bahre nüzûl eylediği günlerde
 Burc-ı âbîde ṭulû‘ eyledi mihr-i raḥşân
 Bâd-bân açsa revân olsa eger deryâda
 İremez şuyına şehbâz-ı ḥayâl ü iz‘ân
 Fülk-i a‘dâya mı nisbet olur ey şâf-derûn
 Bir midir tûde ile kûh-ı tecellî-‘unvân
 Sancağı kavş-i kuzah yelkeni çarḥ-ı atlas
 Reseni târ-ı şu‘â‘-ı fer-i ḥurşîd-i cihân
 Mîḥıdır encüm ü mirsâṭı Demirkaṣık’dır
 Kehkeşân’dır dümeni kendisi çarḥ-ı gerdân
 Görinür dîde-i a‘dâya içinde toplar
 Ejdehâ-yı cebel-i Kâf u neheng-i ‘ummân
 Düşmeniñ kellesi hem-deng olamaz güllesine
 Hiç berâber mi olur kûh-ı girâna batmân
 Keşti-i düşmene topı şerer-efşân olsa
 Kopardır ra‘d-ı şadâsı ser-i ḥaşma ṭûfân
 Tâ ki zevraḳçe-i meh fülke-i mihr-i enver
 Eyleye lücce-i ḥadrâ-yı felekde devrân
 O şehen-şâh u vezîr ü kapudan pâşâyı
 Daḥı tersâne emîniyle ricâlin her ân
 ‘Ayniyâ bu iki târiḥ yem-i ma‘nâya
 Nîl ü Ceyḥûn gibi itdi kalemde cereyân
 Deñize indi üç anbarlı selâmetlerle (1211)
 Oldı berden şu gibi bahra üç anbarlı revân (1211)⁴⁵

XVIII. yüzyıl şairlerinden Sünbülzâde Vehbî bir asra yakın ömür sürmüş, *Divan*’ını 1205 / 1790’da tertip edip III. Selim’e takdim etmiştir. “Kasîde-i Vassâfiyye Der-Sitâyîş-i Sultân Selîm” başlıklı 155 beyitlik methiyesinde onun çeşitli alanlardaki başarılarına ilave olarak Osmanlı bahriyesini yeniden yapılandırmasındaki muvaffakiyetini de takdir etmiştir. Bu eserinde zamanında nizam verilmiş tersanelerin düşmanı korkuttuğunu, kale sağlamlığındaki kalyonların yanında dokuz kubbenin sandal gibi olduğunu, kalyonların denize açıldıklarında

⁴⁵ Mehmet Arslan, *Antepli Aynî Divanı*, s. 60-64.

kanatlanmış dağı andırdıklarını bazen de suları yarararak geçişlerinde ağzını açmış bir timsaha benzediklerini anlatan Sünbülzâde Vehbî, kalyonlardaki topların ateşlendiğinde ateş tufanı oluşturduğundan, geceleyin atıldığında ise su burçlarının (Akrep, Balık, Yengeç) güzelliğini yansıttıklarından, demir attıklarında ise düşmanda hayranlık ve korku uyandırdıklarından söz eder. Bahreyn (Karadeniz-Akdeniz veya Basra Körfezi ile Hind Denizi veya Akdeniz'le Hind Denizi) hakanına böyle cephanesi, levendleri hazır donanmanın uygun olacağından ve Tophâne ve Humbarahâne emirlerini içeren düzenlemenin Rusyalıyı utandıracağından söz eder. Yine yıldırım misali güllerin düşmanları yerle bir ettiğinden, bunların hız, güç ve donanımlarının insanı hayran bıraktığından, düşmanın başına ateş yağdıran topların atılışının şeytan taşlamasını andığından bahseden şair binlerce yıldır dönen bu çarhın böyle bir zamanı daha önce görmediğinden dem vurur. Yeni ortaya konan bu harp ilminin Selim zamanında askeri savaşa hazırlamada tercüman olduğunu, mühendishânelerin işin ehli hocalarla dolu olduğunu hatta Öklid'in buralara talebe olarak gelse uygun olacağını ve bütün bu yapılanlarla devlete esaslı bir kuvvet ve dayanak sağlandığını, tesis edilen müesseselerin de bunu gösterdiğini belirtir. Kışlaların yenilenip askerin durumunun yükseltildiğinden bahseden Sünbülzâde Vehbî, III. Selim'in bu gayretlerinde gerçekten muvaffak olduğunu, Allah'ın yardımının da daima onunla olduğunu uzun uzadıya anlatmaktadır.

Zamân-ı Devlet-i 'Oşmâniyân'da vaqt-i mes'ûdu
Bahâr eyyâmınıñ güyâ nemâ-bahşî-yi nîsânı
Tonanma-yı hümâyün yelkenin şuya bırakmışken
Bi-hamdi'llâh erişdi şurta-yı tevfiğ-i Mennânî
Olup tersâne böyle muntazam tersândır düşmen
Rüsüm-ı devlet-i Tersâ ne güne buldu buflânı
O kalyonlar ne muhkem kal'a-yı tayyâr u cârîdir
Ki bi'smi'llâhi mecrâ ile seyrân u tayeranı
Ne mümkün yanlarında ola fülk-i nüh-felek şandal
Çün anlardır mu'allâ mu'cizât-ı Nüh-ı bürhânî
Gören deryâda cevlânın güşâde bâdbânlarla
Şanır şebbâl açıp pervâz eder küh-ı girân-cânî
Neheng-âsâ dehânın bâz edip heybet ile tōplar
Eder ğarğ-âb-ı gird-âb-ı felâket fülk-i 'udvânı
Bir ağızdan fetil ile çıkınca şu'le-yi bârût
Derûn-ı âbda izhâr eder âteşle tûfânı
Fenâr-ı şeb-fürûzu şa'sa'a-pîş olduğu demde
Şanırsın burc-ı Âbî'de göründü mâh-ı tâbânı
Derûnu şîr-i merdân ile memlû olduğun güyâ
Lisân-ı hâl ile taqrîr eder taşvîr-i arşlânî
Olunca lenger-endâz-ı mehâbet süy-ı a'dâya
Eder elbet düçâr-ı çâr-ı mevc-i bîm ü hayrânî
Huşûşâ cüşîş-i emvâc-ı luţf u iltifâtıñla
Müfevvez oldu çünkim ehline câh-ı kapudânî
Batırdı ka'r-ı deryâ-yı helâke şadme-yi qahrı
Mişâl-i keştî-yi işkeste birden nâm-ı qorşanı
Muht-i devletiñ şimden geri bahrına zammetsin
Hazar'la Kûlzüm ü Deryâ-yı Oқыânüs u 'Ummân'ı

Belî hâkân-ı bahreyne tonanma böyle lâzımdır
 Ki âmâde ola yek-ser mühimmât u levendâni
 Nizâm-ı Humbarâhâne bu ta'limât-ı Topḥâne
 'Aceb mi çatladırca Rusyalu-yı rû-siyehânı
 Mişâl-i şâ'ika te'sîr-i darb-ı gülle-yi cân-süz
 Eder ḥâk ile yeksân ḥānumân-ı ehl-i tuğyânı
 Daḳıka başına her tōpu atmaḳ on sekiz def'a
 Ne sür'atdır ki ḥayrân eylemez mi 'aḳl-ı insânı
 'Adū çoḳdan fetîl aldı tuḫuşdu bu mahâretle
 Görüp Topçu Ocağı'nda o âteş-pâr-ı merdânı
 Yerinden Nesr-i Tâ'ir uçdu böyle şadme-yi tōpuñ
 Edelden pür-tanîn-i velvele nüh tāk-ı ekvânı
 Görünce her birin pür ejder-i âteş-feşân-âsâ
 'Adūnuñ zehr-i ḳahr ile yanar âteşlere cânı
 Ser-i a'dāya âteş yağdırırlar burc-ı Nārî'den
 Şihâb-ı şâḳıb-âsâ şu'lelerdir recm-i şeytânî
 Çıkan dūd-ı kebūdu şanki ol ebr-i siyehdir kim
 Çeker cevvi semâdan Ḳâf'a ejderhâ-yı şu'bânı
 Ne berḳ-i âteşindir şimdi ol bārūt-ı nev-icâd
 Ki başdırdı şadâ-yı ra'd-ı hevl-engîz-i raḫşânı
 Olup gerdüneler devriñde hem şan'atla şüret-yâb
 Zemîne gösterirler gerdiş-i gerdün-ı gerdânı
 'Aceb görmüş mü çeşm-i encüm ile böyle bir devri
 Hezâran sâldir çarḫ-ı felek etmekte devrânı
 Atarlar ḳulle-yi ḳâfî semâya zūr-şan'atle
 Yeraltından laḡımcılar edince âteş-efşânı
 Budur bu tarz-ı nev-icâdı işte cerr-i eşkâlîñ
 Cihâna çıḳdı gūyâ 'ilm-i nâ-peydâ-yı Keldânî
 Levendâne edâlarla bu âteş-bâzlıḳlardır
 Eden ḥaşmîñ derünun dâḡ-ber-dâḡ-ı hirâsânî
 Fünün-ı ḥarb-i nev-peydâ mütercim oldu 'ahdiñde
 Müfennen etmek için 'askerî-yi ceng-cüyânı
 Mühendishânelerdir öyle üstādân ile memlū
 Ki Öḳlîdis sezâdır olsa tilmîz-i sabâḳ-ḥânı
 Esâsından verildi devlete te'yîd ü istiḥkâm
 Mü'esses oldu çün eşkâl-i te'sîsiñde bürhânı
 Mücedded ḳışlalar bünyâd edip eflâk ile hemser
 'Aceb terfî' ḳıldıñ 'askerî-yi ser-bülendânı
 Ocaḳlar parladı tōp u tüfeng-i şu'le-nâk ile
 Şaçarlar mülk-i a'dāya şerâr-ı nâr-ı sūzânı
 Bu tertîbât u nev-icâd u nev-ta'lim ecnâda
 Belî şarf etdiñ ammâ niçe emvâl-i firāvânı

Muvaffaksın bu ğayret-kārī-yi şāhānede ḥaqqā
Hemişe yār u yāverdir seniñçün ‘avn-i Rabbānī⁴⁶

Hayatı aşk maceraları ile dolu olan, zevk ve eğlenceye aşırı düşkünlüğü sebebiyle saraydan uzaklaştırılan Enderunlu Fâzıl⁴⁷ tutku ve düşkünlüklerine gem vuramamanın bedelini ağır ödemiş, yoksul ve düşkün bir hayata düşer olduğu yıllarda III. Selim’e ve zamanın ileri gelenlerine “meded, Allah kerim, iki gözüm” gibi kasideler sunarak pek hüznü hâlini arza meyletmıştır. Kasidelerinin gazellerinden daha fazla yer tuttuğu *Divan*’ında nesipsiz, girizgâhsız methiyeler yazmış, bunların bir kısmında devrin padişahı III. Selim ile kaptan-ı deryası Hüseyin Paşa’yı birlikte övmüş, kendisine uzanacak el ummuştur.

Hemân virsün Hüdâ ‘ömr-i tavîli
Hüseyin Paşa ile Sultân Selîme

diyen şair devrin padişahı III. Selim’e 12, kaptan-ı deryası Hüseyin Paşa’ya 9 kaside yazarak perişanlığını dile getirmiş, içinde bulunduğu acı ve sıkıntılardan kendisini kurtarmalarını talep etmiştir. Fâzıl, Hüseyin Paşa’ya yazdığı bu kasidelerinde devrin donanmasının vaziyetinden de bahsetmiştir.

III. Selim’in ıslahat planlarına tamamen uyan, görevde kaldığı on iki yıl boyunca Osmanlı donanmasını Avrupa standartları ayarına yükselten kaptan-ı derya Küçük Hüseyin Paşa, Ege Denizi’ndeki korsanların kökünü kazıyabilmek için seferler düzenlemiş, bu seferlerde başarı sağlamıştır.⁴⁸ Bunlardan biri on beş parça tekne ile Rus bandırası altında faaliyette bulunan Lambro idi. Küçük Hüseyin Paşa 19 Şevval 1205’te (10 Haziran 1792) korsanlarla mücadele etmek üzere Ege Denizi’ne açıldı. Sığır Burnu açıklığına gelince kapudane-i hümâyunu iki salyâneli kırlangıç ve dört sefineden mürekkep küçük bir filoyu Lambro’nun hareket üssü olan Porte-kale’ye gitmek üzere Paros ve Naksos adaları arasındaki boğaz istikametine sevk etti. Halil Bey kumandasındaki takviye kuvvetlerinin ardından kendisi de vak’a yerine ulaşan Hüseyin Paşa, Mora sahillerindeki Hydra (Çamlıca) Adası önlerinde Lambro hempâlarından Kara-kaçan’ı yakaladıysa da Manya sahillerine ulaşan Lambro kaçmış yine de ele geçirilen istihkâm ve sefineler düşmanın mahvına yetmiştir.⁴⁹ Enderunlu Fâzıl, aşağıdaki beyitlerde Hüseyin Paşa’nın bu Manya Limanı başarısını anlatmakta, onun donanmadaki muvaffakiyetlerinden övgüyle söz etmektedir.

Kaşîde-i Der-sitâyiş-i Kapudân-ı Deryâ Vezir Hüseyin Paşa

Esdî nuşret müjdesi bād-ı ḥayāt-efzâ gibi
Bu beşâret ‘âleme geldi dem-i ‘İsâ gibi
Bir nefes irdi donanmaya hidiv-i rûzgâr
Her birisi bir kanat açdı uçar ‘ankâ gibi
Bâdbân açdı hevâ-yı her çi bādâbâd ile
Atılup deryâya her birisi ejderhâ gibi
Baḥr-i kim fermân-ı ḥākānîye benzer ḳahr-ile
Her biri güya [ki] ser-fermânde ki tuğrâ gibi
Lenger-endâz-ı gurûr olmuş ‘adû-yı bed-ḳarâr
Rûy-i deryâ-yı meger zanneylemiş tenhâ gibi
Bildigüm bu baḥr-i ‘ummānuñ ki bu eyyâmda
Bir muvaffaḳ pāsbanı var Hüseyin Paşa gibi

⁴⁶ Ahmet Yenikale, *Sünbülzâde Vehbî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2017, s. 140-150.

⁴⁷ Yusuf Yanartaş, *Enderunlu Fâzıl Divanı Metin-İndeks*, Yayınlanmamış YLT, Dokuz Eylül Ü. SBE, İzmir 1997, s. XIII.

⁴⁸ Levon Panos Dabağyan, *Türk Denizcilik Tarihi ve Ertuğrul Furkatayni*, Yedirenk Yay., İstanbul 2016, s. 88.

⁴⁹ Nejad Göyünç, “Kapudân-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa”, *Tarih Dergisi*, 2, 1952, s. 37.

Pençesi_ile Mānye Limanını sık boğaz idüp
Düşmene süzildi şeh-bāz-ı felek-peymā gibi

Baħr-i hüsne çeşmüñ oldu zevrağ u müjgān kürek
Güyyā baştarda-i şāh-ı cihān-ārā gibi

Ĥazret-i Sultān Selīm Ĥān felek eyvān kim
Görmedi çeşm-i cihān ol şāh-ı mülk-ārā gibi

Ne yana gitse donanma-yı zafer peymā ile
Nāħudāsı hıızr u tevfiķ-i Ĥudā hempā gibi

Ben du‘ā-gū-yı donanma-yı humāyūn olmuşum
Ya‘ni bismillāhi mecrāda umar sehā gibi⁵⁰

Ĥaşıde-i Der-sitāyiş-i Ĥapudān Ĥüseyyin Paşa

Ta‘ālallāh ne ikbāl-i kerem bu ne sa‘adedtir
Bu tevfiķāt-ı Mevlā müjde-i āşār-ı nuşretidir

Hevā-yı feth ile āşār-ı nuşret indi deryāya
Süzilmiş şayda güyā şāhbāz-ı evc-i rif‘atdır

O rütbe kıldı sür‘at güyyā gülmih ü aħşābı
Nebāt ü ma‘den iken lücce-i deryāya Ĥasretidir

Göreydi Nūħ eger mi‘mārına şad āferin eyler
Ki bu keşti degil bir Ĥal‘a-i iķbāl-i himmetdir

İki kumrı ki Ĥondı üstüne vaķt-i nüzülünde
Ne kuş oldukları ma‘lūm-ı erbāb-ı başiretdir

Ĥızak üstünde Ĥurmuş muntazırdur emr ü fermāna
Hemān bir bende-i nāĤiz ü muħtāc-ı işaretdir⁵¹

Ĥüseyyin Paşa’nın kaptan paşalık görevinde bulunduğu müddetçe insaf elinin zayıf ve âcizlere uzanacağını, onların fırtınadan ziyana uğramayacağını söyleyen Fāzıl, “fırtınadan” redifli kasidesiyle Paşa’nın himmetinden mahrum kalırsa kurtulma ümidinin olmadığını vurgular.

Laṭife-Nüvişte Der Ĥaķķ-ı Fırṫına Ĥapudan...

Ĥaķ donanmayı emīn ide hemān fırtınadan
Ola āsūde daħı baħr-i zamān fırtınadan

Nitekim baħre re’is ide Ĥüseyyin Paşayı
İde deryā yüzünü emn ü emān fırtınadan

Lücce-i baħr-i mekārüm Ĥapudan paşa kim
Ĥalka mevc-i keremi virdi nişān fırtınadan

Ey kerem sāhili iħsān ü sehā deryāsı
Beni ‘āleme Ĥarīķ itdi emān fırtınadan

Gelmişüm sāye-i limanıña ‘aķla yelken
Lenger-endāz olamam ṫoldı cihān fırtınadan

Dest-i inşāf ile zātın ki dümen-gir olmuş
Niye çeksün zu‘afā böyle ziyān fırtınadan

⁵⁰ Yusuf Yanartaş, *age.*, s. 134-137.

⁵¹ Yusuf Yanartaş, *age.*, s. 138.

Himmetüñ Fâzıla yelken kürek itmezse meded
İşi başdan qaradur hâli yaman fırtınadan⁵²

Enderunlu Fâzıl, III. Selim ve IV. Mustafa ve II. Mahmud döneminde iki defa Cezayir payesi ve vezirlik rütbesi ile kaptan-ı deryalık yapan, 1808'de görevden alınarak yerine Abdullah Paşa'nın getirildiği,⁵³ 1821'de sürgünde iken vefat eden Ali Paşa'yı methederken donanmanın durumundan bahsetmekte, yine ondan da yardım ve ihsan beklemektedir.

Kaşide Der-sitâyiş-i Kapudân-ı Deryâ 'Ali Paşa

Ta'âla'llâh nedür bu gayret-i merdâne bî-pervâ
Gazâda Haydar-ı Kerrârı andurdı 'Ali Paşa

Donanmayı 'adüya hamle gösterdi Nerîmana
Bu cânibden sufun imdâdına hiç bakmadı aşlâ

'Adü keştileri halka mişâli aldı etrâfuñ
Üç anbarlı vasaatda âteşin bir kal'adur güyâ

Hevâ âteş şu âteş gâzîler âteş sufun âteş
Cehennen nârını dünyâda gördi millet-i tersâ

'Adüya şol kadar yağdırdı üç anbarlı âteşler
Selefde baħr ü berde böyle cengi görmemiş a'dâ

Ğazab-âne mişâl-i ra'd idince töpları feryâd
Hevâdan gülle yağdı düşmen üzre yıldırım-âsâ

O kızgın gülleler kim hûn-ı düşmenle boyanmışdır
Müselmândan kızıl elmadır Efrencel olur ihdâ

Bi-hamdi'llâh perîşân oldu küffârın donanması
Zaferle buldı şükr olsun selâmet keşti-i paşa⁵⁴

I. Abdülhamid, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud olmak üzere dört padişah devrine tanıklık eden ve III. Selim'in sır kâtibi Ahmed Efendi ile arkadaş olan Fâik Ömer Efendi, Selim'e dört kaside sunmuş bunlardan Mısır'ın geri alınması için yazdığı tarih kasidesinde devrin kaptan-ı deryası Hüseyin Paşa'dan da bahsetmiştir.

Aldı Mısr şadr-ı 'âlîsi kapudânı ile
İttifâk itmekle âsân oldu bu emr-i cesîm⁵⁵

Kaptan Hüseyin Paşa'nın Mısır gazasındaki muvaffakiyeti için yazdığı kasidesinde ise devrin donanmasına da değinmiştir.

Berây-ı Fütühât-ı Mısrıyye Kapudân Hüseyin Paşa'ya Kaşide Ma' târihdîr

Âşaf-ı baħr-i himem İskender-i Ğâzi-şiyem
Hâtem-i kenz-i kerem fermân-ber-i naşş-ı mübîn

Zevrağ-ı 'azmiñ nesîm-i nuşret ile nâgehân
Şaldı Mısr enginine oldık da sâhil-nişîn

Çekdi şemşîr-i gâzâyı beren ol baħr-i kerem
Oldılar ğarğ-âb-ı tîğ-ı kahrı cümle müşrikîn

⁵² Yusuf Yanartaş, *age.*, s. 139-140.

⁵³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, TTK Yay., Ankara 1984, s. 209.

⁵⁴ Yusuf Yanartaş, *age.*, s. 168.

⁵⁵ Hande Büyükkaya, *Fâik Ömer ve Divanı Karşılaştırmalı Metin-İnceleme*, Yayınlanmamış YLT, İstanbul Kültür Ü. SBE, İstanbul 2008, s. 133.

Olta-kâr oldıkça keştî-i murâdı sū-be-sū
 Bahr-i nuşret sâhiliñ itsün Hüdâ cāy-ı qarîn
 Fülk-i bahtı ola lenger-sāz-ı limân-ı merâm
 Bir çanaklık ni‘meti muhtâcı olsun hâsidin
 Bahr-i nazmıñ oldı korsânı hayâli zevrakı
 Hâmesin itdi dümen bu Fâik-i ‘abd-i kemîn
 İtdi tebrîk-i gâzâ bu tām târihi ile
 Aldı Mışır’ı Kapudân Paşâ-yı deryâ-dil hemîn⁵⁶ 1216

1124’te Tokat’ta dünyaya gelen Ebûbekir Kânî Efendi XVIII. yüzyılın yetiştirdiği şair ve münşilerden olup 1791’de vefat etmiştir. 1789’da tahta çıkan 28. Osmanlı padişahı III. Selim’e cülusu için tarih düşüren şair, III. Selim döneminde kaptan-ı derya görevinde bulunan Cezayirli Gazi Hasan Paşa’ya yazdığı kasidede Paşa’nın muvaffakiyetlerini anlatırken Osmanlı donanmasından ve donanmanın Ruslara karşı verdiği mücadelelerden de söz etmiştir.

Cezayirli ocaklarına yazılıp yükselerek Tilimsan Beyliği’ne getirilmesi dolayısıyla (Cezayir) Cezayirli lakabını alan, 1761’de kalyon kaptanı olarak Osmanlı donanmasına giren Hasan Paşa 1762’de riyale, 1766’da patrona, bir yıl sonra da kapudane rütbelerine yükselmiş, 1770’te Rusların Çeşme Deniz Savaşı’nda Osmanlı donanmasını yaktığı haberini bildirmesiyle beylerbeyi rütbesine yükselmiştir. Rusların Limni Adası’nı kuşatmaları üzerine adanın savunmasında sağladığı başarı neticesinde kaptan-ı derya tayin edilmiş, ardından Mısır’daki Kölemen beylerini Kahire’den çıkarmayı başarmış, 1789’da ise Rus Karadeniz donanmasını mağlup etmiştir.⁵⁷ 1789-1790 yıllarında kaptan-ı deryalık yapan Cezayirli Gazi Hasan Paşa’yı ve icraatlarını Kânî kasidesinde şöyle anlatır:

Gönül olduñ süvâr-ı bād-pây-ı bahri-i deryâ
 Selâmet bād-ı bi’smillâhi mecrâhâ vü mürsâhâ
 Dümenci meymenet yelkenci nuşret bā-Hüdâ tevfiķ
 Kumanya ‘âfiyet manķa emân-ı hâzret-i Mevlâ
 Kürek çekdürmeye ğam engininde bāl u per künde
 Piyâde firķate çatdurmaya Hâķ bî-ser ü bî-pâ
 Döğindi virmeden başdankara olmazdan evvelce
 Kemîn-girân-ı küh-ı mevcvârın itmeden yağmâ
 Niçe âsude olmazlar o sâhil sāye-cüyânı
 Ki şalmış sāye anda Hâzret-i Gâzi Hâsan Paşa
 Düşürdi yıldızın eşnâm-ı ‘ulvînüñ esüp yer yer
 Karayel yerine bād-ı şabâ ez-kible-i uhrâ
 Nüfûzı ol kadar kim rûzgâr-ı nâ-müsâ‘idle
 Nefes itse pupa-yelken gider keştî-i âhen-pâ
 Anı bırak deñiz burcunda bir tersânedden yoķla
 Ne hâr u has ne kendi de nefesler eyledi imhâ
 Cezâyirde olan cezr ü medi mevc-i mağâzîsi
 Cihânı ğarķ-ı hayret eylemişdür bir zamân ammâ

⁵⁶ Hande Büyükkaya, *age.*, s. 141-144.

⁵⁷ Nalan Dönmez Yakarçelik, “XVIII. Yüzyılın Akdeniz ve Karadeniz Kıyıları Arasında Tükenmeyen Savaşlarla Biçimlenen Sert Karakteri Palabıyık Cezayirli Gazi Hasan Paşa”, *Atlas Tarih Dergisi*, 41, 2016, s. 2-5.

Ser-â-ser zabt u teşhîr eyledikten soñra ol ‘arzı
Tilimsânuñ idüp kaçır-ı ‘ale’l-mâsında isti‘lâ

Fenâr-ı ‘izz ü câhı eyleyüp anbar-ı nûr-ı şevk
Emâret lombarından atdı top âsumân fersâ

Olup rehber hüceste baht-ı ferrûh-fâli bâ tevfiķ
Ki itdi rütbesin hâķân-ı baħr u ber dahı bâlâ

Ķomaz zâtındaki farķ-ı mürüvvet yoħsa söz var mı
Esîrümdür dise Limni ahâlîsi bütûn farzâ

Cenâb-ı rûh-ı tâb-ı ĥazret-i Mısrî niķün itmez
O zâtuñ kendini a‘ķâbını bir feyz ile ihyâ

Buñâ hiķ yok benüm şüphem ki esbâb-ı be-kâmîden
Biri ez-cümle Limni ġazvesidür der-ħaķ-ı dünyâ

Eger Limni ġazâsı yanına fermân-nüvis-i fażl
O zâtuñ itmemişse şerħ-i mağfuriyyetin imlâ

Bu Kânî arada kemter kemîne bir ķuluñdur kim
Fuzûlî kendin eyler şâ‘irân mecrâsına icrâ⁵⁸

Asıl adı Mehmed olup Filibe’den Sofya’ya giden yol üzerinde bulunan Tatarpazarcık’ta 1756 yıllarında doğduğı kabul edilen ve 1805’te cizye iltizam ve bakâyâ tahsili sırasında öldürülen Ferrî, III. Selim’in cülusuna kaside yazmış, Mısır’ın yeniden alınmasına, III. Selim’in sakalına ve daha pek çok konuya tarih düşürmüştür. Divanında devrin kaptan-ı deryası Hüseyin Paşa için yazdığı kasidede Paşa’dan övgüyle bahseden Ferrî, dönemin bahriyesinden de söz etmiştir. Paşa’nın donanmaya düzen getirdiğini, emrindeki her bir geminin dağ görünümü ancak şimşek hızında ve gücünde olduğunu, rüzgârda yelken açtıklarında yuva üzerine kanat açmış Anka ve Simurg’a benzediklerini, korsanlığa yeltenen düşman gemilerinin ziyana uğradıklarını, gülleler gemilere düşerken düşmanların can korkusundan topa tutulmuş maymuna benzediklerini, batıp yok olacaklarını anladıklarında ise kaçtıklarını anlatır.

Der-Sitâyiş-i Ķapudan-ı Deryâ Ĥüseyin Paşa Der-‘Azîmet-i Lâzime-i Deryâ Mültezim-Est

Bu demler şurta-i tevfiķ-i Rabbânî vezân üzre
Müsâ‘id rüzgâr esdi ġürûh-ı baħriyân üzre

Temevvüc itdi baħr-ı ķulzüm-i elťâf-ı sultânı
Ki bir dürr-i yetîmi itdi ârâyiş cihân üzre

Ķapudân eyledi deryâya bir zât-ı vezâretle
İder İskender-âsâ cüst [ü] cû âb-ı revân üzre

Olunca yümn ü iķbâl ü şerefle zîb-tersâne
Gümüş şuyı gibi altun aķıtdı bî-kesân üzre

Döner fevz ü zaferle yârî-i tevfiķ u nuşretle
Eger ki Mâverâü’n-nehre gitse ‘izz ü şân üzre

Donanma-yı hümâyûna o ġüne virdi ârâyiş
Ki her bir zevraķı tercîh olındı şâhidân üzre

Baķılsa şüret-i temkînine her biri kûh-endâm
Velîkin sür‘ati berķ-ı bürûķa imtiħân üzre

⁵⁸ İlyas Yazar, *Kânî Divanı İnceleme-Metin*, Yayınlanmamış DT, Ege Ü. SBE, İzmir 2007, s. 245-249.

Çıkup cümle süfün yelken açınca rüy-ı deryāya
Per açdı güyiyā Simurg [u] ‘Ankā āşiyān üzre

İnāre eyleyince sū-be-sū tōp-ı ‘adū-kūbı
Şadāsı der-‘aķab irişdi gūş-ı düşmenān üzre

Hevāsına uyup düşmen otuz kıt‘a sefāyinle
Çıkup ķorsanlıġa küllī ‘asākirle ziyān üzre

Girüp körfezlere göz göre işāl-i muzır itmiş
Ale’l-‘amyā taşalluť [itmiş] iken keştiyān üzre

Düşünce güllelerle kelleler zevraķlara yir yir
Topa tutulmuş ol maymūna döndi ĥavf-ı cān üzre

Girizgāh olmayup ġarķ olacağın cezm idüp derĥāl
Dutup hep cümlesi yelken kürek geldi amān üzre

Çeküp şalbeylemiş ser-gerdelerden babafingoya
Girince āsitān-ı şāh-ı devrāna bu şān üzre

Veziṛā baħr-i ‘Ummān ķadr u ķulzüm cūd u bezm-ārā
Felek bir şandal olmaz baħr-i luťfunda gümān üzre

Ola ikbāl ü ‘ömr ü devlet ü iclāl ile dā’im
Umūrında muvaffaķ ola baħr u berde şān üzre ⁵⁹

III. Selim dönemi şairlerinden biri de III. Selim’in “Pamuk Şeyhim”⁶⁰ hitabına mazhar olan, kasidelerinde Selim devrine ait yenilikleri methiye ve tarih olarak ele alan Şeyh Galib’dir. Şeyh Galib, *Divan*’ında Sultan III. Selim için 11 kaside, 24 tarih, 1 terci-i bend, 1 şarkı, 2 mesnevi, 6 beyit kaleme almıştır.⁶¹ 1203 / 1789’da tahta çıkmasını güzel bir olay olarak karşılayan “Baħr ü ber padişehi Hāzret-i Sultān Selim” diyerek onu deniz ve karanın padişahı olarak niteleyen şair, deniz ve kara mühendislik eğitimine çok önem vermiş olan III. Selim’in inşa ettirdiği Mühendishāne için (1210 / 1795) tarih düşürmüştür.

Gālib 9 beyitlik şiirinde, III. Selim’i işlerin ıslahını yapan, zaviyeleri onaran, düşüncede Öklid, hikmette Eflatun’dan üstün, cenk işlerinin tedbir sahibi, harp fennini ihya etmek için mühendishane inşa eden adalet sahibi hükümdar olarak anlatır.

Ĥumbara-ĥāne Derūnunda Müceddeden İnşā Buyurulan Hendese-ĥāneniñ Tārīhidür

Cenāb-ı Ĥān Selim-i ma‘deletķār
Ki oldur merkez-i pergār-ı dünyā

Edip taķdīm-i işlāh-ı meşālīh
Cihānı kıldı ma‘mūrū’z-zevāyā

Geçip tedķīķ-i Öklidisi re’yi
Ĥikemde oldu Eflātūndan a‘lā

Sezādır olsa pāy-endāz-ı rāhı
Ĥumāş-ı atlās-ı gerdūn-ı ĥadırā

Mühimmāt-ı umūr-ı cengi yek-ser
Aristo gibi tedbir etdi ĥaķķā

⁵⁹ Mehmet Kırbıyık, *Ferrī Mehmed Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Yayınlanmamış YLT, Selçuk Ü. SBE, Konya 1994, s. 31-35.

⁶⁰ Naci Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993, s. 5.

⁶¹ Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gālib Dīvānı*, Akçağ Yay., Ankara 1994, s. 21.

Edip ez-cümle ihyâ fenn-i harbi
Mühendis-hâne bünyâd etdi hâlâ

O şüretde muşanna‘ kim görenler
Olur hayretle çün naqş-ı heyulâ

Qılıp te’sîs-i eşkâl-ı mahâret
Binâsı oldu kıstâs-ı temâşâ

Bu mışra‘ geldi ber-târîh Gâlib
Mühendis-hâne-i nev-resm-i vâlâ⁶²

Sonuç

Yeni binaların yapımı, ramazan, bayram, nevrüz, sadaret kutlamaları, şehzade doğumları, sünnetleri, eskisi kadar olmasa da savaşta kazanılmış başarılar, elçilere verilen ziyafetler, kasır ve yalıların inşası gibi hemen her olayın tarih, kaside nazım şekilleriyle anlatıldığı XVIII. yüzyıl divanları bu devir olaylarının izleriyle doludur. Makalemizde bu yüzyılda kaleme alınan divanlarda III. Selim dönemi bahriye ve donanması konu edildiğinden bu eserlerden III. Selim’in donanma ve denizcilikte yaptığı yeniliklere değinen, Ebûbekir Celâlî, Sürûrî, Şeyh Gâlib, Sümbülzâde Vehbî, Lâzikîzâde Feyzullah, Neyyir Abdülhalîm Dede, Enderunlu Fâzıl, Fâik Ömer Efendi, Ebûbekir Kânî, Ferrî, Antepli Aynî gibi şairler ve şiiirlerine yer verilmiştir.

Divan şiiiri III. Selim döneminde sosyal hayatın izleriyle doludur. Söz konusu dönemde şairlerin divanlarında yer alan kasideler sevgiliye hitap etmez, soyut anlamlar içermezler. Gemiler “kulzüm-i ‘aşk”ta değil donanmada ve denizlerde dir. Divan şairleri III. Selim dönemi bahriyesini, bahriyede yapılan ıslahatları, donanmaya kazandırılan kalyonları, Mısır’ın geri alınmasını, Küçük Hüseyin Paşa, Cezayirli Gazi Hasan Paşa, Ali Paşa gibi devrin kaptan-ı deryalarını, onların yaptığı gazaları ve bu dönemde vuku bulan olayları eserlerinde ele almışlardır. Osmanlı Devleti’nde günümüze nazaran sosyal ve kültürel hayatın büyük kısmında yer alan denizcilik III. Selim devrinde büyük aşamalar kaydetmiş, hemen her alanda yapılan şumullü ıslahatlardan da nasibini almıştır.

Çeşme Vakasından sonra harap bir donanma devralan ve denizcilik eğitiminin önemini anlayan III. Selim, Avrupa’dan gemi mühendisleri getirtip gemiler yaptırmış, mühendishaneler açmıştır. Bahriye için hazırladığı kanunname sayesinde gerçekleştirdiği yenileme ve yeniden yapılanmalar ile karada başaramadığı ıslahatları denizde başarmış, modern Türk denizciliğinin banisi olarak tarihteki yerini almıştır. Onun denizcilik ve donanma konusundaki bu gayretleri, başarıları halkın ve dönemi şairlerinin dikkatlerini celp etmiş, açtığı mühendishanelere, tersanelere, tersanelerde inşa edilen üç ambarlı denilen kalyon ve fırkateynlere ve bunların kızaktan denize indirilişine tarihler düşürülmüştür. Gerçekte III. Selim döneminde o kadar önemli olaylar, ıslahatlar vuku bulmuştur ki şairler, Selim’in yaptıklarına tarih düşürme, ona methiyeler yazma konusunda hemen hiç zorlanmamışlardır. Bu çalışma divan edebiyatının yaşanan hayattan kopuk olmadığını, onun hakiki hayattan da nasibini aldığını bir göstergesidir. Denizci olsun veya olmasın sosyal hayatın içinde yer alan şairler yaşadıkları dönemin sultanlarına veya kaptan-ı deryalarına yazdıkları kaside ve düşürdükleri tarihlerde dönemin deniz gücünün ipuçlarını vermişlerdir. Bu eserler sadece Osmanlı toplumunun deniz hayatına değil Osmanlı tarihine de ışık tutmaktadır. Divan şairleri III. Selim dönemi ıslahatlarının canlı tanıkları, şiiirleri de yaşadıkları döneme tutulmuş birer aynadır. Aksettirilenler ise hakikatin, edebî ve tarihî vesikasıdır.

⁶² Muhsin Kalkışım, *age.*, s. 145.

Kaynakça

- Altunel, Melek, *Neyyir Abdülhalim Dede Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Yayınlanmamış YLT, Selçuk Ü. SBE, Konya 1995.
- Arıkan, Sema, *III. Selim'in Sırkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Ruznâme*, Yayınlanmamış YLT, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 1988.
- Arslan, Mehmet, *Antepli Aynî Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2004.
- Arslan, Mehmet, *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler*, AKM Yay., Ankara 1999.
- Batur, Atilla, *Süruri Divanı*, Yayınlanmamış DT, İnönü Ü. SBE, Malatya 2002.
- Bostan, İdris, "Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü (1785-1819)", *Tarih Dergisi*, S. 35, 1994, s. 177-192.
- Bostan, İdris, *17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Küre Yay., İstanbul 2018.
- Bostan, İdris, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yay., İstanbul 2008.
- Bostan, İdris, *Osmanlılar ve Deniz Deniz Politikaları-Teşkilat-Gemiler*, Küre Yay., İstanbul 2017.
- Büyükkaya, Hande, *Fâik Ömer ve Divanı Karşılaştırmalı Metin-İnceleme*, Yayınlanmamış YLT, İstanbul Kültür Ü. SBE, İstanbul 2008.
- Dabağyan, Levon Panos, *Türk Denizcilik Tarihi ve Ertuğrul Fırkateyni*, Yedirenk Yay., İstanbul 2016.
- Demir, Hiclâl, *Lâzîkizâde Feyzullah Nâfiz ve Divanı (İnceleme-Metin)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2017.
- Gedik, Nusret, "Gemici Dili İle Kılıç Ali Paşa Hicviyesi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2017, S. 37, s. 137-176.
- Gencer, A. İhsan, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1985.
- Gezer Baylı, Gülnaz, *Türkiye'de İstihdam Edilen Fransız Uzmanlar ve Türk Modernleşmesine Katkıları*, Yayınlanmamış YLT, Hacettepe Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2013.
- Gökyay, Orhan Şaik, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*, Kabalcı Yay., İstanbul 2007.
- Göyünç, Nejad, "Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa", *Tarih Dergisi*, 2, 1952, s. 35-50.
- Kaçar, Mustafa, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mühendishanelerin Kuruluşu", *Osmanlı Ansiklopedisi* 8, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999.
- Kalkışım, Muhsin, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1994.
- Kaplan, Yunus, "Klasik Türk Şiirinde Denizcilik Terimleriyle Yazılmış Bilinmeyen Şiirler I", *Turkish Studies-International Periodical For The Language, Literature and History of Turkish or Turkic* 10/6, 2015, s. 807-826.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi I*, TTK Yay., Ankara 1999.
- Karaöz, Nalân, *III. Selim Döneminde Donanmada Yapılan Merasimler*, Yayınlanmamış YLT, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 2015.
- Kırbıyık, Mehmet, *Ferrî Mehmed Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Yayınlanmamış YLT, Selçuk Ü. SBE, Konya 1994.
- Okçu, Naci, *Şeyh Galib Divanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993.

- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, MEB Yay., İstanbul 1993.
- Sarıkaya, Erdem, *Ebûbekir Celâlî Divanı: Karşılaştırmalı Metin-İnceleme*, Yayınlanmamış YLT, İstanbul Kültür Ü. SBE, İstanbul 2008.
- Tietze, Andreas, "XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili; Âgehî Kasidesine Nazireler", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan*, TTK Yay., Ankara 2010, s. 451-467.
- Tuncel, Tuncay, *Osmanlı Şiirinde Gemicilik Terimleri*, Yayınlanmamış YLT, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 2008.
- Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri*, Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1987.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, TTK Yay., Ankara 1984.
- Yakarçelik, Nalan Dönmez, "XVIII. Yüzyılın Akdeniz ve Karadeniz Kıyıları Arasında Tükenmeyen Savaşlarla Biçimlenen Sert Karakteri Palabıyık Cezayirli Gazi Hasan Paşa", *Atlas Tarih Dergisi*, 41, 2016, s. 1-9.
- Yanartaş, Yusuf, *Enderunlu Fâzıl Divanı Metin-İndeks*, Yayınlanmamış YLT, Dokuz Eylül Ü. SBE, İzmir 1997.
- Yazar, İlyas, *Kânî Divanı İnceleme-Metin*, Yayınlanmamış DT, Ege Ü. SBE, İzmir 2007.
- Yenikale, Ahmet, *Sünbülzâde Vehbî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2017.
- Yılmaz, Ziya, *Âsım Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1218-1224/1804-1809)*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul 2015.
- Zorlu, Tuncay, *Osmanlı ve Modernleşme*, Timaş Yay., İstanbul 2014.

Summary

Navigation which was developed especially with the conquering of the Karesi Principality to the Ottomans started in the Ottoman Empire in 1354; upon the conquest of Gallipoli, opening point to the seas, the tendency of Ottomans towards Rumelia and the seas increased. A new momentum in maritime was achieved when Fatih Sultan Mehmed transferred the Ottoman fleet to the Golden Horn after the conquest of Istanbul and gave importance to the construction of the new navy. The Ottoman Empire accessed to Mediterranean Sea, Black Seas and Aegean Sea upon conquering of Crimea firstly and then the conquest of Euboea and Albania. After the peace treaty signed with the Venetians, Yavuz Sultan Selim conquered Syria in 1516 and Egypt in 1517, the Ottomans dominated the Indian Ocean through both the Mediterranean and the Red Sea. The victory of Preveze in 1538, the Cerbe in 1560, the conquest of Cyprus in 1571 reinforced the Ottoman rule of the Mediterranean. In 1645, the Ottoman made sail to Crete. However, the previous great victories lagged behind. Even though the works such as *Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfârî'l-Bihâr* were written by Kâtip Çelebi in order to get power from those days in that times, the victory of Crete, which struggled the Ottoman Empire for 24 years, was hardly achieved and the next process was defending to keep obtained areas. The diwans of XVIII century, in which almost every single event is described in the forms of history, kasida (eulogy) and poetry, such as the construction of new buildings, Ramadan, Eid, Nawruz, Gran Viziership, celebrations, births of sultan's sons, circumcisions feasts, successes achieved in the war, even if not as much as before, the feasts given to the ambassadors, the construction of pavilions and mansions, carry the traces of the events of this period. In our article, since the navy and fleet of the period of Selim III were mentioned in the diwans written

in this century, poets such as Ebûbekir Celâlî, Sürûrî, Şeyh Gâlib, Sünbülzâde Vehbî, Lâzikîzâde Feyzullah, Neyyir Abdülhalîm Dede, Enderunlu Fâzıl, Fâik Ömer Efendi, Ebûbekir Kânî, Ferrî and Antepî Aynî, who mentioned the innovations made by Selim III in the navy and fleet and their poetries were included. Diwan poetry is full of traces of social life in the period of Selim III. In the period in question, the kasidas in the diwans of poets do not address the beloved and do not contain abstract meanings. The ships are not in “Love Sea ” but in the navy and seas. Diwan poets discuss the navy of the period of Selim III, the reforms made in the navy, the galleons acquired for the navy, the reconquest of Egypt, the grand admirals of the period such as Küçük Hüseyin Pasha, Ghazi Hasan Pasha of Algiers, Ali Pasha, their holy wars and the events that took place in this period. In the Ottoman Empire, maritime, which is in a large part of social and cultural life compared to today, made great progress in the period of Selim III , and took its share from the extensive reforms made in almost every field. III Selim, who took over a devastated navy after the Chesme Battle and understood the importance of maritime education, brought ship engineers from Europe, built ships and opened engineering schools. With the renovations and restructuring it realized thanks to the Code of Laws which he prepared for the navy, he succeeded in the reforms that he could not succeed on land and took his place in history as the father of modern Turkish maritime. His efforts and achievements on maritime and navy attracted the attention of the people and the poets of his period, and the engineering schools he opened, the shipyards, the galleons and frigates built in the shipyards, which are called three lockers, and their launching from the slipway to sea have gone down in history. In fact, during the period of Selim III, so many important events and reforms took place that the poets almost experienced no difficulty in dating Selim's actions and writing eulogies to him. This study is an indication that Divan literature is not detached from living life, and that it has its share from real life. Whether they were sailors or not, poets who were in social life gave clues to the sultans of the period they lived in, or the ode they wrote to the grand admirals and the sea power of the period passed into history. These works enlightened not only on the sea life of Ottoman society but also on Ottoman history. Divan poets were living witnesses of the reforms of the period of Selim III and their poems are mirrors of the period they lived. What is reflected is the literary and historical document of the truth.